

Värdlandsavtalet och en kris i Baltikum

av Lennart Uller

Résumé

Putin and events in Crimea proves that change is possible. This can have a strong appeal to large groups of discontented ethnic Russians – not least in Estonia and Latvia – who feel like second-class citizens. Demonstrations can turn into riots and shots can be fired – as we saw, even in Gothenburg, a number of years ago. Crisis management can go wrong. Weak states can ask for assistance from allies. The Host Nation Agreement opens up an entirely new geographical operational direction. By blocking this direction in the early stage of a conflict – or more worryingly during the latter stage, direct military confrontation with NATO can be pre-empted. Gotland offers Putin this possibility. The weakly defended island can, within hours, be transformed into an effective blocking platform thereby isolating Estonia and Latvia. In this scenario Sweden will be drawn in at an early stage in the event of a Baltic conflict. This cannot be prudent security politics. What is needed is a strong Swedish defence capability of e.g. Gotland as well as a security review to determine Sweden's role in stabilizing the Baltic Sea area and also that of northern Scandinavia.

EN KRIS OCH konflikt i något av de baltiska länderna, där Ryssland blir allvarligt inblandat, ändrar det säkerhetspolitiska läget. Moskva måste då befara att Finland och Sverige skulle söka Natomedlemskap och att Nato skulle förstärka sina militära positioner i närområdet. Man måste vidare räkna med att utsättas för olika slag av svåra ekonomiska sanktioner t ex kan det gälla möjligheter till internationella banktransaktioner.

Det står alltså föga att vinna men åtskilligt att förlora för Ryssland – både säkerhetspolitiskt och ekonomiskt.

Moskva har mot denna bakgrund ett genuint intresse av att dämpa en konflikt som riskerar gå för långt och skada Ryssland på sikt. Dagens situation – bl a med en gynnsam transittrafik, handel och mycket begränsad närvaro av Nato – ter sig i huvudsak acceptabel för Moskva.

Däremot kan inställningen vara en annan bland etniska ryssar i Baltikum – de är många, särskilt i Estland och Lettland. Putins stora popularitet efter Krimns återförande till Moder Ryssland visar på nya möjligheter. Estland och en stor del av Lettland var ryskt långt innan Krim blev det. Det språk en stor del av befolkningen har som modersmål erkänns inte längre. Många saknar rösträtt och medborgarskap eftersom man bara kan ryska. Man åtnjöt under sovjettiden en privilegierad ställning som gått förlorad. Även om förändringar är på gång finns en känsla bland etniska ryssar av att ha blivit andra klassens medborgare.

I en ogynnsam situation och med en stark lokal ledare kan detta leda till missnöjesyttringar och demonstrationer. Ett misstag, ett polisingripande som går fel, kan snabbt få protester att urarta. Vi kan själva erinra

oss Göteborgskravallerna med skottlossning mot demonstranter.

Vad blev resultatet av ett liknande misslag där demonstrerande ryssar sköts ihjäl av baltisk polis? Vad skulle hända om motsatta lokala intressen eller olika etniska grupper ställdes mot varandra? Narva är närmast helt ryskt och i Riga – den gamla ryska östersjöstaden – är omkring hälften icke letter. Ett skott kan i ett slag skapa en allvarlig kris. Följden kan bli att en svag statsmakt känner sig hotad. Kanske måste det militära hemvärnet utnyttjas för att bemästra fortsatta, än starkare protestaktioner.

Kan Moskva i ett sådant läge avstå från att ge stöd till de rysktalande balter som har ryskt medborgarskap? Vad vore i så fall Putins löften värda?

Som redan understrukits – det ligger ännu så länge inte i ryskt intresse att skapa en situation liknande Krim eller sydöstra Ukraina i Baltikum. En sådan rysk politik skulle direkt spela Nato i händerna. Moskva kan istället nöja sig med att utöva politiskt tryck för att vinna fördelar för de ”ryska medborgare” som är indragna i krisen men avstå från att lämna stöd med materiel eller på andra sätt.

Det är dessvärre osäkert om en baltisk regering vågar lita på att hårdföra, lokala ryska ledare låter sig styras av liknande, långsiktiga överväganden. Särskilt i Estland och Lettland – med en ytterst begränsad försvarsförmåga – torde man vara väl medveten om sin sårbarhet. Det vore naturligt om man sökte hjälp från andra medlemmar av den allians man tillhör – Nato – vid en allvarlig kris.

Värdlandsavtalet med Sverige underlättar väsentligt Natos förutsättningar att tillmötesgå en sådan begäran om militärt stöd – t ex med flyg och helikopter. Härigenom skulle dessa regeringar snabbt kunna demonstrera en signifikant militär styrka på sin sida.

Risken att möta sådana ökade våldsmöjligheter skulle tänkas kunna förmå de grupper som initierat krisen att nöja sig med vad man dittills vunnit. Man skulle inte utmana statsmakten, nu militärt stark, ytterligare. I Moskva kan knappast utsikten till sådana våldshandlingar mot just etniska ryssar vara acceptabel. I Estland och Lettland innefattar ju detta en fjärdedel av befolkningen. Därför kan Ryssland söka neutralisera Natoinsatser genom Sverige.

De möjligheter värdlandsavtalet erbjuder skapar – redan initialt i en kris – en väsentligt annorlunda förutsättning för rysk krishantering. En helt ny geografisk hotriktning för Natoinsatser skulle dessutom kunna bli en realitet. Ett direkt och tidigt kraftfullt agerande kan då te sig totalt sett som mindre dåligt och farligt för Ryssland jämfört med att ge Nato det friare spelrum ett värdlandsavtal bäddar för.

Ett svag försvarat Gotland erbjuder en lockande position att utnyttja. Denna viktiga ö kan inte enbart försvaras med flyg eller fartyg – dessa kan snabbt bekämpas av en överlägsen motståndare. Vi kan själva inte räkna med att hinna fatta beslut om, än mindre tilltransportera, annat än mycket begränsade militära styrkor i ett krisläge. Utan ett försvar på plats – kapabelt att möta helikopterlandsättningar t ex med ett utspritt system av bärbara luftvärnsrobotar liksom mot landstigningar med stöd bl a av kontrollerbara mineringar av hamnar och farleder samt våra svårbekämpade ubåtar längre ut – kan ön intas på några timmar.

Kvalificerade ryska luftvärnsrobotar som sedan baseras på ön skulle möta Natoflyg genom Sverige långt ifrån den baltiska kusten. Detta – tillsammans med igångsatta stora övningar med Östersjömarinen och ryskt flyg – skulle till stor del försvåra Natoingripanden vid en kris i Estland eller Lettland. Detta skulle bli effekten även om man naturligtvis

skulle sträva efter att inte direkt bekämpa amerikanska enheter med de än mer långtgående konsekvenser detta skulle få.

Åtgärder av detta slag kan ses som nödvändiga i Kreml för att bromsa en farlig utveckling; bättre att så tidigt som möjligt i en allvarlig kris möta ett ökat hot om våld mot etniska ryssar i Baltikum. Alternativet vore att tillåta Natoinsatser som kan ske mot dessa ”ryska medborgare”. Detta är ju vad Sverige ställer i utsikt att underlätta.

Följden må sedan bli en utvidgning och förstärkning av Nato i Östersjöområdet och Norden – dessa nackdelat liksom ekonomiska sanktioner får man i Moskva (likasom vad gällde Krim och Ukraina) ta sig an senare. Ett resolut ryskt militärt agerande från början kan förefalla bättre för Moskva. Annars får man hantera en efterhand eskalerande konfrontation med Nato, där båda sidor får allt svårare att backa till en förhandlingsituation.

Handlar inte Moskva med denna inriktning kan trovärdigheten i Putins politik – till stor del byggd på militär styrka – gå förlorad.

Sammanfattning och slutsatser

Om värdlandsavtalet blir verklighet återstår för Moskva att – med den politik man valt och som vi sett exempel på – vid en allvarlig kris i Baltikum förekomma de viktiga fördelar Nato skulle kunna erbjudas av Sverige. Detta kan få allvarliga konsekvenser för oss. Att besätta och utnyttja Gotland är bara ett sätt. Andra hot, än allvarligare riktade t ex mot befolkningscentra, är naturligtvis fullt tänkbara alternativ. Man kan söka tvinga Sverige att i ett spänt läge säga nej till värdlandsavtalets tänkta förpliktelser. Sverige skulle då i en mycket allvarlig situation ha ställt sig mitt i konflikten mellan Natos och Rysslands krishantering.

Detta kan inte vara en välbetänkt säkerhetspolitik. Avtalet är heller icke ägnat att dämpa – det verkar istället pådrivande – på parternas krishantering i Baltikum.

Vägen ur denna situation är att vi själva tar ett ordentligt ansvar för ett eget försvar bl a av Gotland och att vi i en helhet utreder de förändrade säkerhetspolitiska förutsättningarna i Norden och Östersjöområdet.

Författaren är överste och ledamot av KKrVA.